

EUROPA
NOSTRA

Kulturna baština i angažirano građanstvo

RAZGOVOR Sneška Q. Mihailović

AUTOR RAZGOVORA Ivan Viđen

Krajem rujna ove godine u Dubrovniku je, već tradicionalno, održan skup *The Best in Heritage* (Najbolji u baštini) koji se bavi predstavljanjem najboljih ostvarenja iz muzejske i galerijske djelatnosti vezanih za popularizaciju baštine. Ova ugledna konferencija, možemo slobodno reći, svjetskoga glasa, služi kao svojevrsna platforma razmjene iskustava, okušavanju snaga, bistrenju ideja i poticanju izvrsnosti među svima koji se na najrazličitije načine bave kulturnom baštinom i njezinom prezentacijom (muzealci, arhitekti, konzervatori...). Već nekoliko godina, ovu iznimno uspješnu i hvalevrijednu manifestaciju koja Hrvatsku pozicionira na svjetskoj sceni stručnjaka za kulturnu baštinu i muzeologiju, podržava Europa Nostra.

Europa Nostra je najpoznatija europska nevladina udruga koja se bavi podizanjem svijesti o važnosti kulture baštine među građanima, poticanjem njezina očuvanja na institucionalnoj i izvaninstitucionalnoj razini, popularizacijom baštine u široj javnosti, spašavanjem spomenika kulture i okupljanjem drugih organizacija i pojedinaca sa sličnim ciljevima. Europa Nostra osnovana je 1963. godine i do danas ima mrežu članova u preko 50 europskih zemalja, a više od 250 različitih organizacija učlanjeno je u Europu Nostru, kao i preko 1500 uglednih pojedinaca koji su članovi. Sjedište je organizacije u Haagu, u Nizozemskoj, odakle glavno tajništvo vodi sve poslove uz jedan pomoćni ured u Bruxellesu, dok je glavni predsjednik ove udruge svjetski poznat operni pjevač Plácido Domingo, koji je pored svoga profesionalnog angažmana već dugi niz godina angažiran upravo na polju zaštite kulturne baštine. Od 2002. godine Europa Nostra uz podršku Europske komisije dodjeljuje i godišnju nagradu za izvrsnost u ostvarenju projekata vezanih za očuvanje baštine. U pauzama skupa *The Best in Heritage* u Dubrovniku razgovarali smo s izvršnom tajnicom Europe Nostre, gospođom Sneškom Q. Mihailović.

Viden: “Ravno u sridu”: ima li ekonomska kriza utjecaja na kulturnu baštinu? Kakve su, prema Vašem mišljenju, opasnosti u brzopletim odlukama u vezi s prostornim planiranjem?

Mihailović: Mislim da je u današnje vrijeme, u kojem svijetom dominira kriza – i ekonomska kriza i kriza vrijednosti – kulturna baština pred velikim izazovima. Ne kažem da kriza automatski može dovesti do štete po baštinu, naime, kriza potencijalno može biti i prilika. Sve ovisi kakve se odluke donose na mjerodavnim mjestima, od nacionalne do lokalne razine. Ekonomski rast i ekstraprofit je mnogima bila opsesija, a sada vidimo da to nije baš tako. Više nego dugoročni razvoj, vrednuje se kratkoročni rast koji čini mnogo štete, pa se u zadnje vrijeme jako puno govori o kratkoročnim investicijama i o održivome razvoju. A kulturna baština upravo je dio tog održivog razvoja, ona je tu, prisutna je kao nešto oko nas. Ipak, u ovim vremenima kada su europska gospodarstva u krizi, sporadično postoji tendencija da se stavovi o kulturnome naslijeđu izgrađeni u posljednjih nekoliko desetljeća stave van snage. Nisu samo nacionalna zakonodavstva koja štite spomenike, već je tu i čitav niz

europskih konvencija i drugih propisa koji o tome govore, i visoka razina svijesti o kulturnoj baštini danas je jedna općeprihvaćena civilizacijska vrijednost i dostignuće. Oni su u opasnosti: posebno mislim na zahtjeve za liberalizacijom tih režima zaštite, prostornog planiranja i projektiranja, jer neki smatraju da svi oni koje se bave zaštitom spomenika traže previše, pretjeruju. Pa se onda tvrdi da navodno smanjenje opsega zaštite tih kulturnih i prirodnih vrijednosti može pospješiti gospodarski rast. Mislim da je to jedna bitka koja se može voditi samo zajedničkim snagama, koordinirano na razini Europske unije, pa možda čak i globalno. Istina, mi smo u Europi gdje postoji dovoljno struktura, organizacija, udruga, institucija i inicijativa koje surađuju na očuvanju kulture i prirode, mnoge od njih su građanske, nevladine institucije, a Europa Nostra je jedna od njih. Europa Nostra pokušava okupiti što više takvih zajedno i naš je zadatak formulirati zašto je važno čuvati kulturnu baštinu. Da budem malo ironična, pa ne valjda zato što tamo neki profesionalci, konzervatori i aktivisti kao *heritage freaks* ili neka elita koja se time bavi za razonodu, o tome govore; kulturna baština je temeljna vrijednost cijeloga

društva. Upravo o tome govori posljednja konvencija koju je o tome donijelo Vijeće Europe, tzv. “Faro konvencija” iz 2005. godine; njezin je puni naziv Europska konvencija o važnosti kulturne baštine za društvo (*Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*). Želim reći da baština, između ostaloga, ima vrijednost za naša gospodarstva i investicije, i stoga je žrtvovati kulturnu baštinu u trenucima krize čak i s ekonomskog stajališta pogrešna odluka. Kulturna baština je jedan od ključnih resursa u Europi, zlatni rudnik. Ali to je specifičan resurs, ne može ga eksploatirati beskonačno, bez njege, kontrole i zaštite. A u gradu kao što je Dubrovnik, to je prisutno u još većoj mjeri. Taj resurs treba koristiti s najvećom mogućom pažnjom, jer ga trebate dugoročno, za sebe i iduće generacije, te zato zahtijeva posebnu brigu. Ne treba posebno dokazivati da je pretjerana eksploatacija spomenika, njegova potpuna komercijalizacija i pretvaranje u tržišnu robu pogubno.

Često ističete važnost kulturnih spomenika za lokalne zajednice i za ljude koji ondje žive. Koliko im to otežava ili olakšava život?

Zašto je kulturna baština vrijedna? Naravno, važna je za ekonomiju, kao što je maloprije

rečeno, i za identitet, ali je još važnija za kvalitetu života građana jednoga grada, jedne regije, jedne države. Upravo je jedna od osnovnih kvaliteta našega življenja da živimo na prostoru koji ima neku povijest, tradiciju, korijene, kulturu i da je čitavo naše okruženje, povijesno okruženje – to daje dodatnu vrijednost prostoru u kojemu živimo. Dovoljno je autora pisalo i govorilo o tome i dovoljno ima dokaza na svakome koraku kako taj osjećaj pripadnosti, osjećaj posebnosti, osjećaj zajedništva izvire na baštini koja pripada nekome mjestu ili gradu, i da je kulturna baština vezivo društvene integracije, kohezivni element. I zato je ključno ulagati u nju, i to u skladu s najvišim standardima prakse. Sad dolazimo do toga zašto mi ustrajemo na izvrsnosti, zašto dijelimo godišnje nagrade, zašto se svake godine okupljamo na ovoj konferenciji ovdje u Dubrovniku, zašto potičemo traganje i unaprjeđivanje modela zaštite kulturnih spomenika. Nas ne zanima bilo kakva zaštita, konzervacija ili restauracija – važna nam je samo ona kvalitetna i sveobuhvatna.

U pristupu kulturnoj baštini postoje različiti pristupi i tradicije. Srednjoeuropska,

talijanska, engleska ili francuska tradicija jasno se razlikuju još od 19. stoljeća. Mislite li da je to problem kada danas govorimo o ujednačavanju pravnih standarda?

Ne vidim da je to problem niti da bi to mogao postati. Znamo da je svaka raznovrsnost bogatstvo i slažem se da postoje različiti pristupi, različite škole ili tradicije, ali sve te škole pretendiraju na kvalitetu kojoj teže. Ne mislim ni da će doći do unifikacije pravnih režima ili teorijskih pristupa u različitim europskim državama. Ali to nije ni potrebno, neka se jedni uče od drugih, neka se na to gleda kao na inspiraciju, na potencijal.

Što mislite o odgovornosti javnih vlasti u odnosu na spomenike? Često se čini da se nedostatak strategije očuvanja i razne investicije idu na štetu spomenika.

Kvalitetna zaštita kulturne baštine ovisi od čitavoga niza elemenata. Samo je po sebi razumljivo da morate imati jake stručnjake (povjesničare umjetnosti, arhitekta, muzeologe, restauratore...), ali morate imati i ljude koji donose odluke na različitim razinama javne uprave od lokalne do državne koji kulturnu baštinu strateški postavljaju među prioritete. U politici su odluke najčešće plod

“vaganja” koji je interes važniji ili jači. Jasno je da je kulturno naslijeđe nešto što je javni interes i da u vlasti u tome smislu trebaju o tome brinuti. Ali jako je bitno da postoji otvoreni i konstruktivni dijalog između onih koji donose odluke i zainteresiranih građana koji su direktno vezani uz baštinu, koji uz nju ili od nje žive. Ne treba podcijenjavati cijelu lepezu nevladinih organizacija, udruženja građana i raznih drugih inicijativa, jer je to njihovo životno okruženje. Takvo je angažirano, zainteresirano građanstvo podjednako važno za zaštitu kulturne baštine, jer je ono spona između stručnjaka, vlasti i “običnih” građana kojima su kulturni spomenici životni i radni prostor.

Koliko turizam, napose masovni, utječe na svijest građana o baštini kao resursu?

Uvijek se zbunim kada negdje čujem o tome kako nešto rade, uređuju ili popravljaju zbog turista. Naravno, morate to napraviti i zbog turista, ali primarno to morate zbog ljudi koji tu žive. Često se tako događa da se građanin gubi, da je na toj pozornici manje bitan. Naravno, ima raznih vrsta turista, i onih vrlo sofisticiranih, i onih indiferentnih prema baštini mjesta u koje su došli, pa oni

ni ne će primijetiti neke stvari, na primjer upotrebu betona u sanaciji. Ljudi koji žive u povijesnim gradovima osjećaju da je taj ambijent nešto više od kamena, nešto drugačije i nešto važnije. Pada mi na pamet primjer Turske, zemlje koja je također pred velikim izazovima ekonomskoga napretka, izgradnje, turističke industrije. Ondje je jedna izuzetna profesorica, kada su joj rekli da nešto ruše jer žele biti moderni, uskliknula: “Pa ne možete biti moderni rušeći kulturnu baštinu, to je u potpunoj suprotnosti s modernošću!” Suština je da gradite budućnost, ali s poštovanjem prema naslijeđenome. Jer se budućnost i sastoji od svih slojeva koje ste naslijedili. Inače nešto ne valja.

Europa Nostra, ali i druge vrste organizacija, kao što su UNESCO i ICOMOS, visoko na ljestvici prioriteta stavljaju obrazovanje i podizanje svijesti o važnosti naslijeđene kulturne baštine.

Tako je, ne zaboravimo taj jako važan element: edukaciju. To je jedan problem koji u Europi generalno postoji. Nažalost, u nastavi se nedovoljno pažnje posvećuje temeljitom poučavanju o baštini i povijesti, a ako toga nema, mlađe će generacije izgubiti kontekst i

referentni okvir. Tada bi se baština pretvorila u mizanscenu, u divne kazališne kulise. Ali, ukoliko podučavanje kombinirate s drugim temama, naglašavajući uvijek kontekst, jer se ništa lokalno ne može promatrati izolirano, onda možete računati na uspjeh. Do toga je nama u Europi Nostri jako stalo, a zato postoji i Europsko udruženje nastavnika povijesti (EUROCLIO, *European Association of History Educators*) i Europsko udruženje za baštinu (*European Heritage Alliance*), koje je osnovano 2011. godine kao zajednička platforma raznih europskih nevladinih građanskih udruženja koje na razne načine brinu o kulturnom naslijeđu. Tu je svakako i poduzetnički sektor koji mora preuzeti svoj dio odgovornosti. Ali isto tako, mora biti jasno da mi koji se bavimo zaštitom spomenika nismo protiv poduzetnika ni protiv bilo kakve vrste razvoja. Ulaganja i razvoj su potrebni i mogući, ali zahtijevaju jasna pravila igre, izgrađeni stav. I na ovom skupu u Dubrovniku vidimo mnoštvo primjera u kojima je očito da je to moguće. To se može uskladiti i kombinirati, ali zahtijeva određenu viziju i strategiju: jednom kada to uspijete, svi su zadovoljni. Ne treba biti veliki stručnjak da se vidi razlika između projekta koji je napravljen s dušom, s

respektom, ili onoga koji je napravljen vulgarno, isključivo iz profita. Baština, naravno, postoji u svom kulturnom krajo-liku, i njegova je zaštita u današnje vrijeme važna, ali teška; vidimo to na primjeru debata koje se vode u javnosti oko projekta izgradnje golf terena i turističkih sadržaja na Srđu iznad Dubrovnika. Ali nije to samo ovdje tako; pritisak kapitala velik je i u

drugim zemljama. Zato je i teško čuvati prirodni i kulturni krajolik, ambijent, kontekst. Pojedinačan spomenik danas se lako štiti, nikome neće pasti na pamet na sruši crkvu Svetoga Vlaha ili nadogradi Knežev dvor, ali ambijent je mnogo teže zaštititi, a upravo je on važan dio integriteta nekoga spomenika. ✕